

HEINRICH BÖLL'DE SAVAŞ VE EVLİLİK

Doç. Dr. Bülent KIRMIZI
Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü
bulentkirmizi@windowslive.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3222-1740>

Öz

Savaş sonrası Alman romanında savaş ve evlilik konulu bu çalışmada, Heinrich Böll'ün eserlerinde savaşın neden olduğu yıkımın aileleri nasıl etkilediği gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Edebiyat, dönemsel olarak ele alındığında, roman türünün her akımın kendine özgü çatışma eksenlerine paralel konular işlediği görülür. Olay örgüsü de bu eksen etrafında meydana gelir. Savaş temasının ekseninde bir arka plan konusu olarak evlilik, açlık, hastalık vb. daha birçok yaşantı romanlara konu olmuştur. Çalışma sosyolojik bir çalışma olmamakla beraber Böll'ün romanları veri tabanı olarak kullanılarak insan ilişkileri, aile ve evlilik gibi kavramların Alman toplumunda o günün şartlarında nasıl karşılık bulduğu ortaya konulmuştur. Çalışmanın yapısı savaş ve aile temalarını vurgulayacak şekilde kurgulanmış, savaşla birlikte meydana gelen değişimler ve bu değişimlerin bireyler üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Savaş sonrası Alman edebiyatının büyüüp gelişmesine ivme kazandıran Heinrich Böll, eserlerindeki karakterlerin şahsiyetinde dönemin toplum yapısına ayna tutmuştur.

Anahtar Kelimeler: Heinrich Böll, Alman edebiyatı, evlilik ve savaş teması.

WAR AND MARRIAGE IN HEINRICH BÖLL

Abstract

This work on war and marriage in the post-war German novel attempted to reveal how Heinrich Böll influenced the destruction caused by the war in his works. When literature is handled periodically, it can be seen that every movement in the novel tradition runs parallel to its own axis of conflict. The event mesh also forms around this axis. As a background on the axis of the battle theme marriage, hunger, disease, etc. Many more have been the subject of novels. Although the study is not a sociological study, it has been shown that the concepts of human relations, family and marriage corresponded to the conditions of the day in German society by using the novels of Böll as a database. The structure of the work was structured in such a way as to emphasize the themes of war and family, the changes that took place with the war and the effects of these changes on the individuals. Having gained momentum for the growth and development of post-war German literature, Heinrich Böll has mirrored the period society structure in the character of his characters.

Keywords: Heinrich Böll, German literature, marriage and war.

GİRİŞ

Edebiyat ne tarihtir ne de sosyoloji, ancak edebiyat her iki bilim dalının verilerinden de faydalanmak durumundadır. Savaş sonrası Almanya'sı ve Alman toplumunda edebiyatçılar için işlenmesi gereken büyük bir malzeme ve üzerinde çalışılması gereken bir laboratuvardır adeta. Savaş sonrası Alman toplumunun, savaşın ezici baskısı altında bunalması ve bunun yanında toplumun ve savaşın birey üzerindeki baskısı ve yüklediği sorumluluklar sadece kişiler arasında değil, aynı zamanda aile içerisinde de yabancılaşmayı ve ayrışmayı da beraberinde getirmiştir. Günümüz Almanya'sında siyasi iradenin politik ve birtakım etnik önyargılarla topluma yönelik siyaset üretmesi bu ayrışmayı ne yazık ki devam ettirmektedir. Alman romanlarına konu olan aile tiplerine bakıldığında, aile yapısının genelde çekirdek aile olduğu anlaşılmaktadır. Aile kurumunu oluşturan bireylerin savaş sonrasında hızlı bir dönüşüm geçirmesi elbette uzun süren cephe hayatı, ölüm korkusu, açlık, evsizlik ve yoksulluk gibi nedenlere dayandırılabilir. Bunların hepsi ayrı bir çalışma konusu olmakla beraber, tüm bunların aileyi hangi biçimlerde etkilediğinin edebiyata yansımaları Böll'ün eserlerinde ön plana çıkmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman yazarlarını kendi içerisinde üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki savaş esnasında Almanya'da kalan fakat mevcut iktidara muhalif olan yazarlardır. İkinci grup ise Almanya'yı terk eden ve 1945'ten sonra vatanına tekrar geri dönen yazarlardır. Üçüncü grup ise genç nesil yazarlardan oluşmaktadır ki Böll de bunlardan biridir. Bu gençlerin yaptığı edebiyata aynı zamanda "Trümmerliteratur" ya da "Stunde Null" adı da verilmektedir. "Die ersten schriftstellerischen Versuche unserer Generation nach 1945 hat man als Trümmerliteratur bezeichnet" (Böll 1995: 13). Bunun yanında Almanya'nın savaştan sonra 1949'da Batı ve Doğu Almanya olmak üzere ikiye bölünmesi de edebiyatın gelişimini derinden etkilemiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyet'in güdümünde olan Doğu Almanya (DDR)'da edebiyat tematik olarak merkeze komünizmi aldığı için emek ve işçi kavramlarına yoğunlaşırken, Batı Almanya (BRD)'da edebiyat, savaşın neden olduğu yıkımı, yoksulluğu ve kısacası savaş sonrası gerçeğe dikkat çekmek ister.

Batıda yer alan yazarların çoğu kendi aralarında birleşerek "Gruppe 47" adında bir edebiyat grubu kurarlar ve edebi faaliyetlerini bu grubun çatısı altında devam ettirirler. Grubun Münih'de yayın yapan "der Ruf" adında bir de yayın organı vardır. Gruppe 47 Hans Werner Richter ve Alfred Andersch tarafından kurulmuştur. Antifaşist olan bu iki yazar, siyasi düşüncelerini "yeni neslin sayfaları" biçiminde adlandırdıkları "der Ruf" dergisinde yayımlamışlardır. Batı Almanya'nın 1960'lara kadar edebi yöndeki çizgisini belirleyen grubun öne çıkan isimleri arasında Siegfried Lenz, Günter Grass, Ilse Aichinger, Günter Eich, Erich Fried, Ingeborg Bachmann, Paul Celan, Wolfgang Hildesheimer, Uwe Johnson, Wolfdietrich Schnurre ve Martin Walser gibi isimler yer almaktadır. Heinrich Böll ise "Die schwarzen Schafe" adlı hiciv yüklü eseriyle grubun ödülüne layık görülmüştür.

Böll, savaş sonrası Alman yazarları içerisinde dünyaca ün yapmış ve dönemin en fazla okunan yazarı olmuştur. Deneme yazıları, hikaye, roman ve radyo oyunları yazan yazar çeviri faaliyetleri ile de uğraşmıştır. Böll'ün savaşla ilgili ilk düşünce ve izlenimleri ailesine, nişanlısına ve daha sonra evleneceği Annemarie'ye yazdığı mektuplardan görülür. Böll, bu mektuplarda cephedeyken savaşla ilgili birçok kitap okuduğunu anlatırken, neredeyse hiçbirinin savaşın acılarından yeterince bahsetmediğini dile getirir (Böll 2001: 46). Savaştan döndüğünde 28 yaşındadır. Gençliği dünya ekonomik krizine rastlar, savaş yıllarına kadarki yıllarda da Nazi terörüne tanık olur. Savaş bittiğinde eşi Annemarie ile Nesshoven'e yerleşen Böll kısa süre sonra, sadece yıkıntılardan ibaret olan Köln'e geri döner. Savaştan sonra eğitimi, işi ve mesleği olmayan biri olarak hayata tutunmaya çalışan Böll, diğer Alman vatandaşları gibi savaş sonrası ortama yavaş yavaş adapte olmaya başlar. İlk eserleri bu yıllarda yayımlanmaya başlar. İlk yazılarında savaş sonrası Almanya'sının içinde bulunduğu yokluğu ve barındırdığı siyasi bunalımı dile getirir.

Savaşta en çok etkilenen kadınlar ve çocukların içinde buldukları zor durumu anlatır yazar. Böll, savaş kahramanlarını ve kahramanlıklarını değil savaşın kurbanlarını işleyerek onları kahramanlaştırır.

Böll, kendi akrabalarına göre daha aykırı bir yazardır. Birçoklarının dokunmaktan çekindiği noktaları o hiç tereddüt etmeden eleştirmiştir. Bunlardan birisi de kilisedir. Dini temsil eden kişilerin savaş sonrası Almanya'sında ne denli acımasız ve paraya odaklı olduklarını gözler önüne sermek istemiştir.

Böll'ün romanlarında olay genellikle farklı bölümler halinde kaleme alınmıştır ve her bölümde anlatıcı değişebilir ancak karakterler ya da zaman ve mekân gibi unsurlar olay örgüsü içerisinde birbirleriyle çok iyi ilişkilendirilmiştir. "Olay örgüsü, romanda yer alan hadise ve vaka zincirlerinin belirli bir zaman ve mekâna bağlı kalınarak neden sonuç ilişkisi içinde düzenlenmiş şeklidir" (Şahin 2014a: 389). Örneğin Böll'ün ilk ve onun en sevdiği romanı olan "Wo warst du Adam?" (1951) dokuz kısa hikâyeden oluşmaktadır. Feinhals adlı karakter "o" anlatıcıdır (Er Erzähler) ve bazen ana karakter bazen de yardımcı bir figür olarak yer almaktadır. Yazarın bir başka eseri olan "Und sagte kein einziges Wort" ise 13 bölümden oluşur ve ben anlatıcı kullanılmıştır. İç monolog tekniği kullanılan bu eserde olaylar zaman zaman kadının, zaman zaman da kocanın ağzından verilir. Yazar bu eserde olayları iki farklı perspektiften vermiştir. Aynı olayları iki farklı bakış açısından okumak olaylara derinlik katar. Yazarın en sevilen eserlerinden biri olan "Haus ohne Hüter"de ise olay beş farklı karakterin ağzından 22 bölümde verilir. Anlatım tekniği örneğin, "Und sagte kein einziges Wort"da monolog iken "Haus ohne Hüter"de diyalogdur. Yazarın yabancılaşma temasını işlediği "Ansichten eines Clowns" eserinde ben anlatıcı (Ich-Erzählform) kullanılmıştır. Eserde başkarakter olan Hans Schnier telefonda kişilerin kokularını telefonda alma becerisine sahiptir.

Böll'ün romanlarında hatıralara da büyük yer verilir. Hatıralar genelde eseri oluşturan tematik kurguyla birlikte verilir. Böll'ün figürleri geçmişini hatırlayan kişilerdir. Yazarın neredeyse tüm eserlerinde bu hatırlama tekniği (Erinnerungstechnik) görülmektedir. Hatırlama tekniği geçmişini unutmamak anlamına gelir. Bu noktada sorulması gereken şey unutulmaması gerekenin ne olduğudur? Bunun cevabını yazar zaten her eserinde vermiştir ve savaşta sonraki ortama hemen ayak uyduran kişiler onun hedefindeki insanlardır. Savaş ve huzursuz edici geçmiş yaşantılar asla unutulmaz ve unutulmamalıdır. "Und sagte kein einziges Wort"da Fred ve Käte, "Haus ohne Hüter"de Nella Bach, Frau Brielach, Martin, Heinrich ve Albert, "Billard um Halbzehn"de Robert Fähmel, "Ansichten eines Clowns"da Hans Schnier geçmişini unutmayan figürlerdir. "Nur durch die Erinnerung an die Vergangenheit ist in der Gegenwart Identität möglich" (Pascal 1988: 65).

Böll'de olayın geçtiği süre de oldukça kısadır. Bu bir-iki saat ya da 1-2 gün olabilmektedir. Olayın Kuzey Avrupa'da geçtiği "Wo warst du Adam"da Feinhals birkaç ayda evine geri döner. "Der Zug war pünktlich" (1949)'de tren yolculuğu da 1-2 gün sürer. "Und sagte kein einziges Wort"da olay 1945'den sonra sonbaharın sonlarına doğru bir hafta sonu geçer. "Haus ohne Hüter"de ise olay 4 güne yayılmıştır. "Billard um Halbzehn"de olay sadece 10 saate indirgenmiştir.

Yazarın anlatım diline bakıldığında ise Wolfgang Borchert'in edebi diline yakın ya da ondan etkilenmiş olduğu izlenimi vermektedir. Böll'ün anlatım dili sade, basit ve özentsizdir ancak buna rağmen sözcüklerin seçiminde son derece ekonomik davranıldığı da bilinmektedir. Onun kahramanları gayet sıradan insanlardır ve günlük dili kullanırlar. Yazarın esereli üslup bakımından ele alındığında çok fazla tekrar kullanıldığı görülür. Tekrarlar, okuyucu yazarın dikkat çekmek istediği noktaya alıp götürür ve okuyucu bir süre sonra sadece o noktaya odaklanır.

EDEBİYATTA SAVAŞ TEMASI

Edebiyatta savaş temasının geçmişi Antik döneme kadar gitmektedir, hatta insanlığın ilk edebi eserlerinden olan Homeros'un İlyada ve Odesa destanları da savaşı işlemişlerdir. Alman edebiyatında savaş olgusu ilk olarak Nibelungen destanında görülür. Bu eserde kişilerin kahramanlıkları ve çarpışmaları övgüyle anlatılır. Barok döneminde ise Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen "Simplicius Simplicissimus" adlı eseriyle Otuz Yıl Savaşları'nı, askerlerin günlük hayatlarını gözler önüne sererek anlatır. Bu dönemde savaşı işleyen bir başka eser de Andreas Gryphius'un "Tränen des Vaterlands" adlı sonetidir. Tarihin şahit olduğu en büyük din savaşlarından biri olan Otuz Yıl Savaşlarını konu alan bir diğer eser ise Bertolt Brecht'in 1941'de yayımladığı "Mutter Courage und ihre Kinder" adlı eseridir. Eser, savaş ortamından yararlanarak ticaret yapan ve bundan da son derece hoşnut olan Anna Fierling'in hikayesini anlatır. Adından da anlaşılacağı üzere 30 yıl süren ve Katoliklerle Protestanların çarpışmalarına sahne olan bu savaş Alman tarihinde bir kırılma noktasıdır, çünkü mezhep kavgaları Almanya'yı diğer Avrupa ülkeleri karşısında zayıf düşürür. Tematik olarak savaşı işleyen eserler genellikle insanlara mesaj verme niteliği taşır ancak konuyu daha esprili bir dille ele alan Cervantes, "Don Kişot" adlı romanıyla şövalyelik kurumunu eleştirmiştir.

Savaş sadece insan hayatını değiştirmekle kalmaz aynı zamanda kişiliğini de dönüşüme uğratar. İnsanlar savaşın yıkıcı gücüne rağmen, geride kalan dul kadınlar ve babasız çocuklara rağmen ve her defasında geride binlerce hatta milyonlarca ölü bırakmasına rağmen, ideolojik ve düşünsel bakımdan haklı olduklarına inandıkları için savaşmaya devam etmektedirler. Oysaki savaş ilan edenler, kendi inançlarını paylaşanların mutluluğu için karşı tarafta yer alan birçok masum insanı haksız yere yok etmektedirler.

Savaş teması edebiyatta tüm türlerde işlenmekte ve istisnasız tüm ulusların edebiyatlarında yer almaktadır. Friedrich Schiller'in 1798'de yayımladığı "Wallenstein" adlı eser de yine savaş temasını işler. Önce nesir biçiminde kaleme alınmış ancak daha sonra nazım formatına dönüştürülmüş bu eserde askerler savaş halinden gayet memnundurlar. Siviller ezilmekte fakat askerler daha iyi şartlarda yaşamaktadırlar. Wallenstein'da aynı zamanda savaş döneminde yaşanan ilişkiler de ortaya konulmuştur. Ancak özellikle de Alman Edebiyatında savaş teması söz konusu olduğunda I. ve II. Dünya Savaşları anlaşılmaktadır. 1914'te başlayıp 1918'de sona eren I. Dünya Savaşı o dönemde tarihin en büyük yıkımı olarak düşünülürken, 21 yıl sonra gelen II. Dünya Savaşı insanlık tarihinin gördüğü en büyük felaket olmuştur. Dönemin Alman hükümeti tarafından başlatılan ve 1939-1945 yılları arasında cereyan eden savaş yaklaşık 60 milyon insanın hayatına son vermiştir. Dünya savaşları sadece Almanya'yı değil tüm dünyayı ilgilendirdiği için de bu savaşlar birçok ulusun edebiyatına yansımıştır. Örneğin ABD'li William Styron'un "Sophies Entscheidung" ve Avustralyalı Thomas Michael Keneally'nin "Schindlers Liste" adlı eserleri bunların en tanınanları olarak öne çıkmaktadır. Bu eserlerde savaşın yıkıcılığı ve insanların savaş teknolojisine yatırım yaparak kısa sürede ne kadar fazla insan öldürebildikleri ironik bir dille anlatılmaktadır.

Alman edebiyatında savaş teması ile öne çıkan ve hatta dünyanın en iyi savaş romanı olarak kabul edilen Fransız asıllı Erich Maria Remarq'ın "Im Westen nichts Neues" adlı romandır. Edebiyat eleştirmenleri tarafından savaşı cephede yaşamayan bir yazarın bu ünü hak etmediği söylenerek eleştiri yağmuruna tutulsa da Remarq bu romanının satışından büyük bir servet elde etmiştir. Savaşı belki de en iyi anlatan Böll ve Borchert gibi yazarların dışında kalanların eserleri kalıcı etki bırakamamış olsalar da Alman edebiyat tarihi açısından önem arz etmektedir. Georg Kaiser'in "Die Bürger von Kalais" adlı nesir dramına da değinmekte fayda var. Yazar bu eserinde milli bilincin ulusal kurtuluş için ne denli önemli olduğunu vurgular. Fedakârlık kavramının ön plana çıkarıldığı bu eserde ironi yoktur.

Savaş sonrası Alman edebiyatı, savaştan hemen sonra değil savaşın bitiminden yaklaşık dört yıl sonra başlamıştır. Savaşta yorgun düşen ve ruh halleri bozulan yazarların cephe dönüşünde öncelikle yeni yaşamlarına adapte olabilmek için belli bir süreye ihtiyaçları olur. Savaş gerçeğini gözler önüne sermek isteyen savaş sonrası Alman yazarlarının asıl amacı, savaşın soğuk yüzünü ve ne denli ölümcül olduğunu kendilerinden sonraki nesillere aktarmaktır. Bu yazarların çoğu çok genç yaşlarda cepheye gitmek zorunda kaldıkları için hayat tecrübeleri savaş anlarından ibarettir ve yazarlık kariyerleri savaş anılarını, tecrübelerini, korkularını ve de faşizmi anlatarak başlar. “Yazarların ‘Yıkıntı Edebiyatı’ (Trümmerliteratur) diye adlandırdıkları bu dönemi bizzat yaşamaları, bu acı ve ıstırapları dile getirerek Hitler dönemini ve onu temsil eden Vatan- ve Kan Edebiyatı’nı (Blut- und Bodendichtung) eleştiriyorlardı” (Koç 1997: 25). Örneğin, Günter Eich’in 1947’de yayımladığı “Inventur” adlı şiiri buna iyi bir örnektir. Şiir türünde bu dönemin en tanınmış eseri olan “Inventur”, yedi dörtlükten oluşmaktadır ve şiirde kullanılan tıraş malzemelerinden lirik ben’in erkek olduğu anlaşılmaktadır. Duygu yoğunluğundan yoksun ve kafiyesiz yazılmış bu şiir daha çok düz yazıyı andırmaktadır. Şiirde bir erkeğin sahip oldukları giyim eşyalarının dışında tava, küllük, tıraş malzemeleri ve çoraplar olarak sıralanır.

Wolfgang Borchert’in ise savaş sonrası Alman yazarları arasında özel bir yeri bulunmaktadır. Eserlerini daha çok Kurzgeschichte (kısık hikâye) türünde kaleme almıştır ve “Draussen vor der Tür” adını taşıyan bir radyo oyunu vardır. Borchert, “Wir brauchen keine Dichter mit guter Grammatik fehlt uns Geduld. Die zu Baum Baum und zu Weib Weib sagen und ja sagen und nein sagen: laut und deutlich und dreifach und ohne Konjunktiv” (Durzak 2002: 116) (İyi dilbilgisi uygulayan yazarlara ihtiyacımız yok bizim. İyi dil kurallarına sabrımız yok ki! Bizim, ağaca ağaç, kadına kadın diyecek, evet ve hayır diyeceklere ihtiyacımız var, ama yüksek sesle ve açık açık üç kere ve bağlaçsız.) diyerek aslında savaştan yorgun düşmüş olan Alman toplumunun temsilciliğini ve savaş sonrası yazarlarının da edebiyatta belirlediği ilkeleri dile getirmiş olur.

Heinrich Böll, ilk eseri olan “Der Zug war pünktlich”de başkarakter olan asker Andreas’ın memleketinden ayrılıp Polonya’ya cepheye gidişini anlatır. Eser bir tren yolculuğu ile başlar ve daha uzun bir süre tren romanının merkezinde kalmaya devam eder. Andreas yolculuğun her anında ölüme biraz daha yaklaştığını fark ederek ölmek istemediğini dile getirir. Eserin başlığında da yer alan tren simgesel boyutu ile ele alındığında, başkarakter cepheye ya da ölüme götüren bir araç kimliğine bürünür. Trene bindiği andan itibaren Andreas için geleceğe dair her yok olur, anlamını yitirir. Var olan sadece trenin kat ettiği kilometreler ve her kilometrede ölüme biraz daha yaklaşmanın vermiş olduğu korkudur. Ana vatanından ayrılıp cepheye giden bu askerin duyguları korku, ümitsizlik, karamsarlık ve belirsizliklerle doludur.

Bu eser, savaşla ilgili ancak savaşın korkunç sahnelerine yer vermeyen bir eserdir. Andreas, Alman ordusunun sadece basit bir askeridir ve onun bünyesinde cepheye giden tüm askerlerin hislerine tercüman olur yazar. Geleceğine yön verme inisiyatifine sahip olmayan bu zavallı askere biçilen rol kurban olmaktır. Almanya’da cepheye gitmek üzere trene bindiği andan itibaren öleceğini bilen Andreas’ın kaderine yön verememesi, aslında bir anlamda Böll’ün de askere giderken hissettikleriyle benzeşmektedir. Ne yazık ki bu küçük askerin sonu Polonya’da tahmin ettiği gibi ölümlerle sonuçlanır.

Eserde önemli olan bir başka nokta ise din unsurunun ümit veren bir güç olarak daima eserin arka planında kendisini hissettirmesidir. Birçok eserinde ve özel hayatında özellikle de Katolik din adamlarını eleştiren yazar burada dini sığınacak bir liman olarak göstermiştir. Bulduğu her fırsatta dua eden Andreas’ın en yakın arkadaşı da onu tren istasyonunda uğurlayan rahiptir. Hayatın ölümden sonra da devam ettiği bilinci, Andreas’ı az da olsa rahatlatan bir inançtır. Yazar bu eserinde Andreas’ın bünyesinde dinin birleştirici yönüne vurgu yapmıştır, çünkü başkarakter sadece kendisi için değil tüm insanlık için ve hatta kendi iktidarının düşmanlık göttüğü Yahudiler için dahi dua eder. Yazar böylece Nazi iktidarının ideolojik yönünü de eleştirmiş olur. Eserde dikkat çeken bir başka nokta ise Andreas’ın eserin kadın figürü olan

Polonyalı Olina tanışması ve onun sayesinde kurtulma ümidini tekrar yaşamasıdır. Böll'ün diğer kadın figürleri gibi Olina da çevresindeki erkekleri büyüleyen ancak savaşın mağdur ettiği bir karakterdir. Der Zug war pünktlich adlı eserde yazar, dönemin siyasi iktidarının düşmanlık beslediği, yok etmeye çalıştığı ve savaştığı kimliklere karşı Andreas'ın bünyesinde sempati beslediğini göstermiştir. Alman birliklerinin yerle bir ettiği Polonya'da, Polonyalı bir hayat kadınının bir Alman askerini kurtarma çabaları; din olgusuna uzak duran Nazi İktidarına karşı Andreas'ın tüm insanlık için dua etmesi bunun birer göstergesidir.

Böll'ün savaş temasını işlediği diğer bir eseri "Das Vermächtnis" adlı öyküsüdür. 1948 yılında yayımladığı bu öykü yazarın savaş sonrasında kaleme aldığı ilk kitapları arasında yer almaktadır. Ben anlatıcının kullanıldığı eserde, anlatıcı sıradan bir askerdir ve neredeyse tüm eserde onun kaleme aldığı bir mektup öykünün merkezinde yer alır. II. Dünya Savaşı'nda askerler arasındaki çekişmeleri konu alan eserde Wenk'in yazdığı mektuptan Üsteğmen Schelling'in savaş sürerken askerler için yaptıkları dile getirilmiştir. Savaşın bitiminden üç yıl sonra dahi Üsteğmen Schelling ortada yoktur. Gerçi onun ölümüne tanıklık eden Yüzbaşı Schnecker ve onun hizmet eri olan Wenk gerçeği bilen kişilerdir. Wenk mektubunda 1943'te Normandiya ve Rusya'da meydana gelen olayları anlatırken, bu olayların üsteğmeni ölüme nasıl sürüklediğini anlatır.

Öykü, özel hayatında da çok başarılı olan Yüzbaşı Schnecker'in kafede genç bir bayanla otururken tasviriyle başlar. Yüzbaşı, asker Wenk tarafından izlendiğinin farkında değildir. Wenk, Üsteğmen Schelling'in kardeşine, onun katilinin Yüzbaşı Schnecker olduğunu bildiren bir mektup yazar. Bu mektup aynı zamanda öykünün olay örgüsünü biçimlendiren bir unsurdur. Schelling, Alman ordusunun bir subayı olarak Hitler'den ve onun rejiminden nefret eder ve emrindeki askerleri elinden geldiği kadar koruma gayretindedir. İyi niyetli tavırlarıyla askerler arasında sevilen bu subay orduda rüşvete ve kötü yönetime karşı mücadele vermektedir. Askerin Sovyet cephesindeki hali perişandır. Açlık, yokluk ve kötü yönetim burayı Alman askeri için yaşanılmaz bir mekâna dönüştürür. Fransız cephesinde koşullar daha iyi olmasına rağmen Doğu cephesinde her şey eksiktir. İki subay arasındaki çekişme öyküde neredeyse iyile kötünün çatışmasına dönüşür. Her iki subay da gittiği bir kutlamada tartışmaya başlar ve bu tartışma alkollü olan Yüzbaşı Schnecker'in Üsteğmen Schelling'i vurup öldürmesiyle sonuçlanır.

Böll'ün bu eserinde de savaş konu alan diğer eserlerinde olduğu gibi canlı ve trajik savaş sahneleri yoktur, aksine daha çok askerlerin cephede yaşadıkları rutin hayatı, aralarındaki çekişmeleri ve hissettikleri anlatılır. Böll, savaşın korku dolu yüzünü bombalar, silahlar ve çatışma anlarını vermek yerine askerlerin cephede o ölüm anını bekleyişini anlatarak gerilimi artırır. Bu öyküde de sıradan basit askerlerin günlük görevleri ve yerine getirmeleri gereken sorumlulukları dile getirilir. Öyküde anlatıcı olan Wenk, Alman ordusunun savaştan nefret eden ve sadece hayatta kalmaya çalışan binlerce askerinden birisidir. Üzerindeki üniforma ise onu Nazi iktidarına gönül vermiş ve onun ideolojilerini gerçekleştirmekle yükümlü biri olduğunu gösterdiği için rahatsız eder. Bu üniforma umutsuzluğu, tutsaklığı ve bir tarafa ait olmanın sembolüdür. "Jede Sekunde, die ich sie trug, hatte ich die Uniform gehasst ..." (Böll 2005: 40).

Yazarın "Wo warst du Adam" adlı eserinde de işaret ettiği üniforma ve madalya gibi askeri materyaller aslında, bu gibi şeylerin askeri daha iyi motive etmek için kullanıldığını, aksi takdirde hiçbir anlam ifade etmediğini dile getirir. Bu eserde daha çok askerlerin beslenme ve diğer ihtiyaçlarını giderme problemi üzerinde durulmuştur. Burada kötü olan durum zaten olumsuz olan şartlardan bazı yüksek rütbeli subayların rüşvetle menfaat sağlamaya çalışmasıdır. Devlet askerden savaşarak hizmet etmesini beklemekte fakat onların hayatta kalabilmeleri için gerekli gıda maddelerini ve diğer ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. Yazar bu eserde savaşı bizzat sıcak ortamında yaşamayan kişilerin savaşın ne olduğu konusunda asla fikirlerinin olamayacağını vurgular. Savaşı uzaktan destekleyen ve olması gerektiğine inanan kişiler ancak bir gün sıcak çatışmaya girdiklerinde onun anlamsızlığını ve ölümcül yüzünü fark edebilirler. Eserde aynı orduya mensup iki subayın mücadelesine yer verir yazar. Yüzbaşı Schnecker kendi menfaatlerini

düşünen bencil biriyken, üsteğmen askerlerin çıkarları için ve onların ihtiyaçlarını gidermek için çabalar sürekli. Böll, bu öyküsünü kendisinin de bizzat cephede bulunmuş olmanın verdiği avantajları kullanarak gözlemci bir hassasiyetle kaleme almıştır. Örneğin Wenk'in kendi hayatını değerlendirirken, gençliğini savaş meydanlarında geçirdikten sonra hiçbir meslek edinmeden ve bozuk bir ruh haliyle savaştan sonra nasıl yaşayacağını düşünmesi her askerinin sahip olduğu düşünceleri yansıtır. Artık üniformanın, savaşın ve polisin olmadığı bir dünyada yaşamak istediğini ancak bu Avrupa denilen kafeste sıkışıp kaldığını şöyle dile getirir: "Ich hätte übers Meer wandern mögen, weit, weit weg in eine andere Welt, in der es keine Uniform gab, keine Polizisten und keinen Krieg, aber ich war ja eingesperrt in diesem Käfig, der Europa hiess" (Böll 2005: 51).

Wenk sürekli olarak iç monolog tarzında kendi kendisiyle hesaplaşmaya girer adeta. Almanya'nın savaşı kazanması durumunda dahi her şeyin iyi olacağına dair şüpheleri vardır. Almanya'nın daha ne kadar güçlü olması gerektiğini sorgular. Milyonlarca insan ölmekte ve kaderlerine boyun eğmek zorunda kalmaktadır. Böll birçok eserinde olduğu gibi bu kitabında da olayları, olay örgüsü içerisindeki belki de en sıradan karakterin bakış açısıyla vermeyi yeğlemiştir. Bu karakterler günlük dili kullanan son derece gerçekçi kişilerdir.

Böll'ün savaş temasını işleyen bir diğer eseri "Wo warst du Adam?" adlı romanıdır. Bu savaş karşıtı eserinde sivil hayatta mimar olan Feinhals adlı askerinin cepheden evine kadar olan macerası ele alınmıştır. Epizotlar halinde kaleme alınan romanda Alman askeri birliklerinin Romanya ve Macaristan'dan geri çekilişi anlatılır. Feinhals dört yıldır savaş meydanlarında olan 32 yaşında bir askerdir. Bu romanında da savaşın anlamsızlığını dile getiren yazar, eserini dokuz bölüm halinde kaleme almıştır. Hikâyelerde, halkın en tabanından en yukarıda olanına kadar her kesimden insan tiplmelerine yer verildiği görülmektedir. Feinhals her bölümde okuyucunun karşısına çıkarken, yolu onunla kesişen daha birçok karakterin de hikâyesi anlatılmıştır. Roman baştan sona kadar Alman askerlerinin iç sesini tercüman olur. Bu iç ses çoğu zaman kötü şeyler söylese de onlar sadece kendilerine verilen görevi yerine getirmekle yükümlüdürler. Bu görev onlar için son derece anlamsızdır ve ölüme yakın olmanın korkusunu sürekli hissederler ve hayatları bir anlamda başlarında bulunan subayların ellerindedir. İnsanın kaderinin birilerinin ellerinde olması da çok anlamsızdır, çünkü onlar bir Alman insanı olarak yaratılmış ve yaratan da onların yaşamasını istemiştir, ancak bu savaş denilen anlamsız ve gereksiz olay yüzünden şimdi birilerinin isteklerini yerine getirmek için ölmek zorunda kalabilirler.

Böll, savaş temasını işlediği bu eserine bir de aşk hikâyesi yerleştirmiştir. Farklı kesimlerden, hatta birbirine düşman olan iki taraftan kişilerin birbirlerine âşık olması mümkün olsa da birleşmeleri pek mümkün olmamaktadır. Ilona, savaş ortamında Feinhals ile olan aşklarının çok kısa süreceğini bilecek olgunlukta bir kızdır, ancak onun en büyük tesellisi ilahi aşka olan sonsuz inancıdır. Böll aslında II. Dünya Savaşı'nda iktidarının ideolojisini korumak ve gerçekleştirmekle yükümlü olan bir Alman askeriyle bir Yahudi kızın aşk yaşayabileceklerini gözler önüne sermek istemiştir. Aşk ve sevgi gibi evrensel kavramlar ideoloji, siyaset, ırk, milliyet ve din gibi sınırları tanımazlar. Bunun en güzel örneği Türkiye'nin güney sahillerinde yaşanmaktadır. Üst düzeyde sürekli çekişme halinde olan Türkiye ile Yunanistan ya da Türkiye ile Rusya vatandaşları arasında aşk ilişkileri ve hatta evlilikler yaşanmaktadır. Bu durumda aşk tüm yıkıcı güçleri alt eden ve temelinde ilahi içgüdü barındıran bir olgudur. Dönemin Alman iktidarının da her türlü ideolojik ve ırkçı söylem ve davranışına rağmen, farklı kökenlere ait bu iki insan tam da savaşın ortasında aşk yaşamışlardır.

Ilona bir Yahudi olmasına rağmen yazarın onu mükemmel özelliklerle donatması, Böll'ün hem dini hem de milli her türlü ırkçılığa karşı olduğunu göstermektedir. II. Dünya Savaşı zamanında yaşanan çelişkili olaylar da esere aktarılmıştır, örneğin Ilona'nın babası savaşta bacıklarını kaybetmiş, Hitler için çalışan bir subaydır ve aldığı yaralardan sonra ödüllendirilmiştir. Bacıklarını kaybettikten sonra verilen nişanları ve ilişme bacakları geri iade eden bu subay ailesi öldürülerek cezalandırılmıştır. "Er war Offizier im Krieg und hat hohe Auszeichnungen

bekommen und beide Beine verloren. Aber er hat gestern seine Auszeichnungen dem Stadtkommandanten zurückgeschickt, auch seine Prothesen" (Böll 2007: 62).

Romanın en etkileyici kısmı ise Ilona'nın diğer Yahudilerle birlikte ölüm kampına getirilmesi anıdır. Kampın komutanı Filskeit kısa boylu, esmer ve son derece ırkçı bir karakterdir. Yahudileri öldürmeyi kariyer basamaklarını tırmanmak için adeta bir zorunluluk gibi görmekte ve Nazi rejimini tüm ideolojik yönleri ile benimsemektedir. Filskeit, müzikten hoşlandığı için öldürmeden önce Yahudilere şarkı söyleterek bir şans verdiğini söyler ve iyi şarkı söyleyenler biraz daha yaşama şansı bulurlar. Filskeit estetik zevkleri olan ama daha da fazla bünyesinde vahşeti barındıran bir karakter olarak, Ilona'nın Alman ırkının tüm özelliklerini barındırmasını sindiremez. Kızın sarışın olması ve kendisinin sahip olmadığı mükemmel özelliklere sahip olması onu derinden sarsmıştır, çünkü o herkesten daha çok Alman ve Nazi fanatığı olmak için uğraş veren birisidir. Kampta şarkı söyleyecek ilk kişi Ilona'dır. Müzik eğitimi aldığı için Latince Katolik bir şarkıyı mükemmel bir şekilde seslendirir. Filskeit bir Yahudi'nin bu kadar iyi eğitilmiş olmasını sindiremez ve daha önce başkalarının eliyle yaptığı öldürme işini bu kez kendisi yapar ve Ilona'yı orada öldürür. "Filskeit tötete nicht gern. Er selbst hatte noch nie getötet" (Böll 2007: 65).

Gençliğinde bir rahibe olmak isteyen Ilona'nın ölümü kitabın en etkileyici bölümü sayılır. Romanın sonunda Feinhals evine döner ancak evinin önünde Alman askerleri tarafından vurularak öldürülür. Kendisi için belki de dünyanın en güvenilir yeri sayılan evi onun için cepheden daha ölümcül olmuştur çünkü babası beyaz bayrak asmıştır ve Almanlar tarafından bu hoş karşılanmamıştır. Bu romandaki aşk hikâyesi de Andreas ve Polonyalı Olina'nın hikâyesini andırmaktadır. Güzel başlayan ancak ölümlle biten bu aşk hikâyeleri her şeye rağmen savaşın içerisinde bir umut ışığı olabileceğini gösteren gönül ilişkileri olarak kalmıştır.

ALMAN EDEBİYATINDA EVLİLİK-KADIN VE AİLE

Aile ve evlilik olgusu büyük oranda toplumların kültürel özelliklerine göre farklılıklar arz etmektedir. Avrupa'da aile kurumunun tarihine bakıldığında geçmişten bugüne değin tek eşliliğin (monogame) revaçta olduğu görülmektedir. Avrupa'da özellikle de ortaçağ döneminde evlilikler sadece gelinle damadın gönül birlikteliğine dayanmaz, gelinin ailesinin istek ve arzuları da bu birlikteliğin oluşumu için büyük rol oynar. Ancak bundan daha önemlisi kilise kurumudur ve evlilikleri bir ayinle kutsaması açısından önemlidir. Roma Hukuku ve Hıristiyan inancına göre de kişiler her şeyden bağımsız bir biçimde, kendi istekleri doğrultusunda evlilik yaparlar ve boşanmalar hoş karşılanmaz. Tanrının birleştirdiyse insan boşanmamalıdır mottosuyla hareket eden Katoliklerin karşın Martin Luther'le birlikte başlayan Protestan hareketi, evlilik kadar boşanmanın da normal olduğunu dile getirir. 18 yüzyılda Kant, evliliğin iki kişinin karşılıklı cinsel ihtiyaçlarını giderdiği bir birleşme olduğunu söyler. Avrupa'da 19. Yüzyıla kadar evlilik aynı zamanda kadın için ekonomik bir güvence şeklidir. Erkek evlendiği kadını doyurur ve her türlü ekonomik ihtiyaçlarını sağlar, kadın da bunun karşılığında evinde eşine kadınlık yapar. Evlilik algısında geçmişten bugüne değişen çok şey var elbette. Ortaçağ Avrupa'sında kadınlar birçok haktan mahrumdur, eğitim seviyesi düşük ve meslek edinmekten uzaktırlar.

Günümüz Avrupa kadını artık kocasına bağımlı olmaktan çıkmış ve büyük oranda ekonomik bağımsızlığını elde etmiştir. Modern dünyada koca baskısından kurtulan kadın aynı zamanda geleneksel çizgiden de uzaklaşır. Kadının çalışıp para kazanmasıyla birlikte karı-koca arasındaki iletişim zamanla zayıflamış ve günümüzde neredeyse kopma noktasına gelmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, savaşın neden olduğu çocuk ölümleri, temel ihtiyaç maddelerinin kıtlığı, cepheden dönen erkeklerin yıpranmış psikolojileri ve çekirdek aile yapısının bozulup kısmen de olsa zorunlu olarak büyük aileye geçiş gibi nedenler savaş sonrası ailelerin dönüşüm geçirmesindeki başlıca sebepler olarak gösterilebilir. İlerleyen yıllarda örneğin 1968'deki öğrenci hareketleriyle ve ikinci kadın hareketiyle birlikte de kadının toplumdaki misyonu değişmeye

başlar. Bu nedenle 1945 sonrası Alman edebiyatı evlilik, cinsellik ve aile temalarına geniş yer vermiştir. Örneğin Martin Walser'in "Ehen in Philippsburg" (1957) ve "Ein fliehendes Pferd" (1971) ve Heinrich Böll'ün "Ansichten eines Clowns" (1967) ve diğer eserleri konuya vurgu yapan yapıtlardır.

Savaş sonrası Alman edebiyatında aile resmi kültürel, tarihi ve bireysel izlenimlerin etkisindedir. Bu da söz konusu edebiyatta bahsedilen kadın ve aile temalarının gerçeğe yakınlığını göstermektedir. Toplumun en küçük sosyal birimi olan aile bireysel, politik, ekonomik ve kültürel bakımdan tüm bir milleti ilgilendirdiği için sosyolojinin de çalışma alanına girmektedir. Bu durumda edebiyatın, sosyolojik verileri kendisine referans aldığını söylemek mümkündür. Aile olgusu makro düzlemde ele alındığında onu meydana getiren nedenler, değer yargıları ve diğer toplumsal sınıflarla olan münasebetlerinin; mikro düzlemde ise anne-baba ve çocuklar arasındaki iletişim düzeyi ve aile bireyleri arasındaki rol dağılımının ön plana çıktığı görülmektedir. Edebiyatta daha çok ailenin mikro düzlemdeki konumu ele alınmıştır, çünkü aileyi oluşturan bireyler arasındaki iletişim ve üstlendikleri rollerin yansıtılması dönemin aile yapısını gözler önüne sermek için yeterlidir.

II. Dünya Savaşı'ndan önce Alman edebiyatına bakıldığında daha çok Familienroman türünün yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin Rilke'nin "Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge" (1910) ve Thomas Mann'ın "Buddenbrooks" romanları da aileyi konu alan eserlerdir, ancak bu romanlar daha çok çekirdek aileyi değil geniş aileyi konu almaktadır. Örnek verilebilecek diğer bir eser de Hermann Hesse'nin "Demian. Die Geschichte vom Emil Sinclairs Jugend" (1919) adlı eseridir. Bu romandaki kahraman olan Emil Sinclair ailesinden, dinden ve onu sınırlayan her türlü geleneksel yapıdan uzaklaşmak ister kendini bulmak için. Çocuk yüzünden evliliğini devam ettiren bir ressamın hikâyesini anlatan Hesse'nin "Rosshalde" (1914) adlı hikayesi de mutsuz bir evliliği konu alır. Aileden çok kadını konu alan bir eser de Frank Wedekind'in nesir komedi tarzında kaleme aldığı ve kadını sadece annelik ile cinsel bir objeye indirmediği "Kinder und Narren" (1891) adlı eseridir. Yazar bu eseriyle oldukça eleştiri almıştır. Wedekind'in diğer bir eseri olan "Franziska" (1911)'da ise dişi Faust karakteri kullanılmıştır. Yazar burada da kadını yine dişi ve annelik rolleriyle işler. Yukarıda bahsedilen eserlerin kaleme alındıkları dönemler, özellikleri itibarıyla birbirinden farklı olabilir, ancak çekirdek aile her dönemde kadın-erkek ve çocuklardan meydana gelmiştir.

BÖLL'ÜN ROMANLARINDA KADIN VE EVLİLİK

Böll genellikle toplumsal düzen içerisinde yaşanan çatışmaları işlemiştir. Aslında yaşanan bu tatsız olaylar sadece Almanya'da değil her toplumda sıkça rastlanılan türden olaylardır. Savaş sonrası sorunlar değerlendirildiğinde ise en büyük sorunları kadınların yaşadığı görülür, çünkü kadınlar hem çocukları, hem kocaları ve hem de kendileri ile ilgilenmek ve sorunları çözmek zorunda kalmışlardır. Böll'ün kadınlarla ilgili dile getirdiği problemler 2000'li yıllarda dahi geçerliliğini korumaktadır. Yazar eserlerinde 1950'li yıllardan 1970'li yıllara kadar savaş sonrası kadın panoramasını resmeder. "Unter den einzelnen Figuren Bölls haben vor allem die Frauen Beachtung gefunden, zum Teil wohl deshalb, weil bei kaum einem zeitgenössischen Autor die Frauen eine so hervorragende Betrachtung gewinnen" (Nagele 1976: 100).

Burada ilginç olan başka bir nokta da savaş sonrası kadın sorunsalını dile getiren yazarın erkek oluşudur. Erkek bakış açısıyla kadınlar ve onların problemlerini kaleme almak elbette Böll için kolay olmasa gerek, ancak yazar başta din olmak üzere her konuda olduğu duygusallıktan çok evrensel doğrular üzerine düşündüğünü yazılarıyla göstermiştir. Heinrich Böll Almanya'nın Ren bölgesinde Köln şehrinde doğmuş ve vatanına sıkı sıkıya bağlı bir Katolik'tir. Söz konusu dönemin Ren bölgesi yoğun bir din atmosferi içerisindeydi. Bu nedenle yazarın özellikle de erken dönem eserleri, Katolik topluma bir anlamda barış, dürüstlük ve insanlık çağrısı niteliği de taşımaktadır.

Hans Werner Richter'in de savaş sonrasında yazılmış en iyi kitap olarak bahsettiği "Und sagte kein einziges Wort" adlı eser, Almanya'da ve farklı edebiyat çevrelerince birçok ödüle layık görülmüştür. Romanda karı-koca olan Fred ve Käte Bogner iki aydır ayrı yaşamaktadırlar. Savaştan döndükten sonra ailesini geçindirebilmek için kilise bünyesinde çok düşük maaşla telefoncu olarak çalışan Fred alkoliktir ve sinirlerine hâkim olamayan, gürültücü bir adamdır. Maaşı yeterli olmadığından arkadaşlarından borç para istemek zorunda kalır, ancak uzun yıllar arkadaşı olan Bückler dahi ona para vermeye yanaşmaz. Eserde olay 30 Eylül cumartesi başlar ve 2 gün sonra biter. Böll bu eserinde savaş sonrası Almanya'sında sıradan bir ailenin günlük hayatında çektiği acıları resmeder. Böll'ün eserlerinde, "Her yer küçük insanlarla doludur; günlük hayatta konut, yemek, giyinmek, trafik, sevinç ve hüznün bir aradadır" (Maier 2007: 43).

"Und sagte kein einziges Wort"da yer alan temalardan biri olan evlilik sorunsalı, savaşın neden olduğu yıkımın aileyi nasıl vurduğunu gözler önüne sermektedir. "Çaresizlik, insanın yaşamı, dünyayı ve kendilik değerlerini rafa kaldırıp o değerlerle çatışmasına neden olur" (Şahin 2014b: 236). Yoksulluk, umutsuzluk, barınma sorunu ve gelecekte de iyileşme umudunun olmaması, Fred'i ailesiyle normal bir hayat yaşamaktan alıkoyar. Eserde yoksulluk ve zenginlik iki karşıt kutup olarak kullanılmıştır. Fred'in arkadaşı Bückler'in, kız arkadaşı Dora ile bir villada oturması ve zengin olması eserdeki zıt kutupluluğu gözler önüne serer. Böll'ün bu eserdeki erkek karakteri Fred hayatta bir amacı olmayan, dünya görüşü olmayan zayıf bir figürdür.

Böll'ün eserlerinde baba figürü ya evde değildir ya da ruhsal bakımdan çökmüştür. Örneğin, "Haus Ohne Hüter"de de baba önemlidir, fakat evde değildir. Ev olgusu aslında savaşın sonuçlarının en fazla görüldüğü problemlerden biridir. Fred ve Käte çiftinin de evleri yoktur aslında, çünkü fırsat buldukça ucuz ve kirli otel odalarında evliliklerini yaşamaya ve de sorgulamaya çalışırlar. Ancak sabah kısa bir kahvaltıdan sonra tekrar yolları ayrılır. Birbirlerini sevmelerine rağmen neden ayrı yaşamak zorunda kaldıklarını sorgular kadın sürekli. Eserde ev olgusunu anlamlı kılan çocukların hiç bir değeri yoktur, neredeyse hayali varlıklardır. Fred Bogner ve ailesi konut sıkıntısı çekmektedir. O, karısını ve üç çocuğunu gerçekten çok sevmesine rağmen, konut ihtiyacını yeterince karşılayamaması, sorumluluklarını yerine getirmemesi için bir bahane olur. "Ich werde alles tun sagte ich, wirklich alles, damit wir eine Wohnung bekommen". Fred kazandığı parayı da içki ve kumar parasını ayırdıktan sonra ailesine bırakır, ancak değişken bir kişiliğe sahiptir ve tutarlı değildir. Fred kanaatkâr bir kişilik çizer, yetinmesini bilir, iddiasızdır ve nereye uygun bulursa orada geceler. Plansız ve günü kurtarma peşinde oluşu ona cephe yıllarından kalma bir mirastır. Gelecekle ilgili hiçbir planı ve düşüncesi yoktur. Onun tek derdi bir otel odasında karısıyla birlikte olabilmek ve bunun için gerekli parayı bulmaktır. Fred'in pasif bir imajı vardır. 13 bölümden oluşan romanın sonunda Fred evine döner. Eserde günlük dil kullanılmıştır.

Böll'ün "Und sagte kein einziges Wort" adlı eseri birden fazla temayı işler. Yazar burada dini temsil eden kurumları yani kiliseyi eleştirir. Kilise savaş sonrası ortamda misyonunu yerine getiremez. Bunun yanında savaş, yoksulluk, iletişim problemi gibi temalar dikkat çekmektedir. Eserde olay ben anlatıcı tarafından ve kadın-erkek perspektifinden dönüşümlü olarak anlatılır. Savaştan önce iyi bir yaşantısı ve düzenli bir işi olan Fred ve ailesinin evleri de vardır. Savaşta cepheye giden Fred çok fazla ölüm tehlikesi geçirmese de, savaştan sonra çok değişir. Öte yandan kocasıyla arada bir buluşan ve tüm zamanını çocuklarıyla geçiren bir kadın vardır. Her sabah uyandığında savaşın bıraktığı yıkımla yüzleşmek zorunda kalan Käte, kocasıyla savaştan önce evlenmiştir ve aradan 15 yıl geçmiştir. Yaşı 40'ın üzerindedir ve hayatın hep acı yüzünü yaşadığı her halinden bellidir. Fred çok sinirlidir ve sonradan pişman olsa da çocuklarını dövmektedir. Kadın bir ev kadınının yaptığı işleri yapar. Olay kurgusu neredeyse tamamen yoksulluk üzerine kurgulanmıştır ve yoksul bakış açısıyla verilir.

Eserde Frau Franke Hıristiyanlığın güçlü bir temsilcisidir. Frau Franke Katolik mezhebinin kurallarını düzenli olarak yerine getirir, fakat bu denli dindar olmasına rağmen katı yürekli biridir

ve azize rolünü oynarken aslında savaş sonrası küçük burjuvazinin ikiyüzlü bir temsilcisidir. Buna karşın Käte Bogner, rahiplerin gösterişli evlerde oturmasından nefret eder ve kiliseye de mesafeli bir duruş sergiler. Almanya'da dini temsil eden kişiler konforlu bir hayat sürerlerken, kendileri eski, küçük ve kirli bir evde yoksulluk içinde yaşamak zorundadırlar. Käte Bogner de Katolik'tir ancak kiliseyle her türlü diyalogunu kesmiştir. Eserdeki kadın figür olan Käte'in duyguları aslında karmaşık değildir, çünkü o dinden değil sadece yeryüzünde dini temsil eden bireylerden nefret etmektedir ve tanrıya olan inancını yitirmez. Eserde yer alan diğer bir karşıt kutupluluk da burada kendini gösterir, çünkü dindar olan elit bir grubun halka karşı duyarsızlığı da savaş sonrası toplum manzaralarından biridir ne yazık ki.

Heinrich Böll "Haus ohne Hüter" adlı romanında savaş sonrasında dul kalmış kadınların trajedisini işler. Romanda, eşleri cephede ölen bu kadınların ayakta durabilmek için, toplum içerisinde yaşadıkları kimlik problemi ve bunun yanında sosyal, psikolojik ve iletişim sorunlarına yer verilmiştir. Eserde babalarını savaşta kaybetmiş, her ikisi de 12 yaşında olan farklı sosyal sınıflara mensup Heinrich Brielach ve Martin Bach adlarını taşıyan iki çocuğun annelerinden kaynaklanan sorunlarla nasıl baş ettikleri ve sosyal yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar dile getirilir. Romanda olaylar, okul arkadaşı olan bu iki çocuğun gözünden verilmiştir ve bu nedenle de oldukça inandırıcıdır.

Eserde olay 3. tekil şahıs perspektifiyle verilir. Romanda beş karakterin monoloğuna yer verildiği için başkişiyi tespit etmek oldukça güçtür. Çocukların anneleri birbirlerinden oldukça farklı çevrelere sahip kişilerdir. Örneğin Heinrich'in annesi dar bir çevreden gelen yoksul ve mesleği olmayan bir kadındır ve kocası savaşta öldükten sonra ayakta durabilmek için kendisinin cinsel yönden istismar edilmesine göz yumarken Martin'in annesi Nella, kocasının bıraktığı boşluğu doldurabilmek için estetik ve dini çevrelerde ruhunu doyurmaya çalışmaktadır. Heinrich, araba kilitçisi olan babasının ölümünden sonra annesi ve kız kardeşi Wilma ile birlikte yaşar ancak annesinin sürekli farklı erkeklerle birlikte olması onu toplum içerisinde zor duruma düşürür. Heinrich'in amca dediği bu erkekler, para sıkıntısı çeken annesi Wilma'ya ancak karnını doyurabilecek kadar para verirler. Bu durum Heinrich'in hem erken olgunlaşmasını sağlar hem de evin sorumluluğunu üzerine alması için etkili olur. Kendisini, annesini ve kız kardeşini maddi sıkıntılardan kurtarmak için karaborsa işine girer.

Heinrich'in sıkıntılı hayatına karşın arkadaşı olan Martin annesi, büyükannesi ve babasının bir arkadaşıyla birlikte bir villada yaşar ve maddi sorunları yoktur. Martin'in annesi Nella, kocası Rai Bach'ı kaybettikten sonra, kocasının arkadaşıyla yakınlaşır ancak evlenmeye yanaşmaz. Martin zengin olmasına rağmen gösterişten uzak yaşamayı seven bir çocuktur ve büyükannesinin onu pahalı lokantalara götürmesinden pek hoşlanmaz. Babasının arkadaşı olan Albert Muchow onla yakından ilgilenir. Heinrich'in onunla yakından ilgilenecek bir tanıdığı olmaması, onu henüz çocuk yaşta evin geçimi ile ilgili düşüncelere yoğunlaşmasına neden olur. Heinrich'in en büyük talihsizliği ise komşularının annesine bir fahişe gözüyle bakmalarıdır.

Nella, Wilma'ya göre farklı bir dünyanın insanıdır. Savaş sonrası kadınların en büyük sorunu olan para sıkıntısı Nella'da yoktur. Savaşta basit bir ihmalden dolayı kocasını kaybetmiş eğitilmiş, sarışın ve çok güzel bir kadındır. Kocasını kaybettikten sonra hayatı kendisine zehir etmiş ve savaş öncesi kocasıyla birlikte yaşadığı hayatı düşünmekle geçirir tüm zamanını. Nella kocasının ölümünden sorumlu tuttuğu teğmen Gäseler'den nefret eder. Onu ilk gördüğünde kinini yüzüne kusmak ister ancak yapamaz bunu, sessiz kalmayı tercih eder. Albert ise Nella kadar sakin değildir ve teğmenin yüzüne tokat atar. Bu iki farklı sosyal sınıfa mensup kadın arasında ılımlı bir erkek vardır, o da Albert Muchow'dur.

Romanın eğitici figürü olan Albert önce Nella Bach'a sonra da Heinrich'in annesine yakınlaşır. Çocukların ve annelerinin farklı sosyal gruplardan geliyor olmaları aynı zamanda farklı geçmiş, kültürel ve eğitim durumlarına sahip olduklarını gösterir. Albert, Nella'nın kocası Rai ile iyi arkadaştır ve Nella'larla birlikte kalır. Nella çok yıpranmasına rağmen halen bir gülüşüyle

erkekleri etkileyebilecek çekicilikte bir kadındır. Albert, arkadaşının eşine destek olmak amacıyla Nella'ya evlilik teklif eder, ancak Nella onun bunu sadece oğlu Martin'i çok sevdiği için yaptığını düşünür. Nella için evlilik artık saçma bir birliktelik anlaşmasıdır ve evliliği dul kalmanın ilk aşaması olarak görür. Albert teklifinin reddedilmesine rağmen Nella'larla birlikte kalmaya devam eder. Çocuklar babalarını tanıma fırsatı bulamamışlardır. Heinrich içinde bulunduğu durumdan dolayı vaktinden çok önce sorumluluk almak zorunda kalarak yetişkinlerin dünyasına erken adım atmıştır.

Yazar ergenliğe adım atan bu iki çocuğun ve annelerinin yaşadıkları dramı, savaş sonrası bakış açısıyla gerçekçi bir şekilde dile getirmiştir. Heinrich Böll'ün tüm eserleri günümüzde dahi popülerliğini yitirmeden okunmaya devam etmektedir ancak kadın karakterleriyle ön plana çıkan Haus ohne Hüter (1954), Gruppenbild mit Dame (1971), Die verlorene Ehre der Katharina Blume (1974) ve Und sagte kein einziges Wort adlı eserler özellikle kadın ve çocukların yaşadıkları dramı gözler önüne sermesi bakımından önem arz etmektedir. Böll'ün kadınları karakterleri kötü şartlarda yaşamak zorunda kalan ve artık kadınsı duygulardan çok hayata tutunmaya çalışan tiplerdir. Käthe Bogner, Wilma Brielach, Nella Bach, Katharina Blum, Leni Pfeiffer ve diğerleri.

Kadınlar, medeniyet tarihinin çoğunlukla göz ardı edilmiş kahramanlarıdır. Hatta 16. yüzyılda cadılar kadınlardır ve yakılarak ölüme mahkûm edilirler. Kadının yüz yıllar boyunca erkeğin inisiyatifine mahkûm edilişi II. Dünya Savaşı'ndan sonra da devam eder. İlk defa 18. Yüzyılda Aydınlanma döneminde kadının da bir birey olabileceği fikri ileri sürülmüş olsa da bu fikrin toplumda kabul görmesi zaman almıştır. İlk kadın hareketi 19. yüzyılın ikinci yarısında sırayla ABD, İngiltere ve Almanya'da ortaya çıkar. Kadınlar I. Dünya Savaşı'ndan sonra isteklerine kavuşmaya başlarlar ve erkek-kadın ayrımının bu dönemde azalmaya başladığı görülür. Bunu takiben seçme-seçilme hakkı da gelir. Kadınların başlattığı bu hareket sonraki zamanlarda, kadınların da insan olarak erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini savunan Feminist Harekete dönüşür. II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda artık erkek ve kadınların toplumdaki rolleri sorgulanmaya başlanmıştır.

Böll, savaştan sonra tekrar yapılanmaya giden Almanya'da kadının rolünü ve yerini eserleriyle ortaya koyarken onların acılarını, umutlarını, aşklarını ve dertlerini gerçekçi bir biçimde dile getirir. Yazar, Haus ohne Hüter adlı eserinde tüm Avrupa'yı ve hatta dünyayı değiştiren II. Dünya Savaşı'ndan ve sonuçlarından hareket eder. Bu savaş milyonlarca insanın geleceğini karartmış, birçok kadını kocasız ve çocukları da babasız bırakmıştır. En çok acı çeken taraf da kadınlar olmuştur. Çocuklarıyla hayatın yükünü yalnız başlarına taşımaya çalışmışlar ve bazen de çocukların amca (Onkel) dedikleri erkeklerle birlikte olmak zorunda kalmışlardır. Romanda başka kadınlar da vardır, örneğin Borussiak, büyükanne, Bolde gibi ancak yazar özellikle dikkat çekmek istediği iki dul kadını eserin merkezine almıştır. Eserde dul kalan kadınlar farklı zayıf yönleriyle ele alınmıştır. Nella Bach ve Wilma Brielach çocukları için iyi örnek oluşturamazlar aslında ve diğer anneler gibi alışılmış sıradan konulardan konuşmazlar. Çocuklar kendi aralarında arada bir annelerinin olumsuz davranışlarından bahsederler ve evlerinde bazı şeylerin yolunda olmadığını fark ederler. Oysa çocuklar diğer insanlar gibi rutin bir hayat yaşamak isterler. Böll, bu eserde geleneksel kadın tipinden çok, savaşta kocalarını kaybeden, çocuklarıyla ortada kalmış, psikolojik ya da maddi sorunları olan kadınları seçmiştir. Romanın yayımlandığı dönemde Almanya'nın kendisini ekonomik olarak toparlamaya başlamasına rağmen savaşın acılarını dindirememiştir. Roman kahramanları olan iki kadından biri savaşın olmaması durumunda eski hayatlarına düzenli bir şekilde devam edebileceklerini hayal ederken, diğeri yaşamın acı realitesini bire bir yaşayan bir kadındır.

Heinrich'in annesi olan Frau Brielach yoksul bir aileye sahiptir ve savaştan sonra kendisi ile oğlunu ekonomik olarak doyurabilecek, onları koruyup kollayabilecek bir erkek aramaktadır. Hayatla baş etmeye çalışan bu kadın ne yazık ki birçok amcayla birlikte olmasına rağmen, hiç birinde aradığını bulamaz. Tanıştığı erkeklerden biri hastadır, diğeri onları terk eder, bir diğeri ise

hem asabi hem de aşırı tutumludur. Halen birlikte yaşadığı Leo ise ona yeterli para vermemektedir ve bu yüzden tasarruf yapamaz. Heinrich ise o küçük yaşına rağmen evin giderlerini tek başına hesaplamak zorundadır çünkü annesi hesap yapmayı bilmez. Heinrich'in annesi eğitimsiz olduğu için dış görünüşüne çok önem vermektedir. Ona göre her kadın bakımlı ve güzel olmak zorundadır, kendisi de böyle davranarak Leo'nun beğenisini kazanmak ister. Bu nedenle sağlıklı ve güzel görünmesini sağlayacak dişlere sahip olmak ister ancak bunun için yeterli parası yoktur. Wilma güzelliğini koruyabilmek ve eksiklerini de giderebilmek için karısından nefret eden fırıncıyı sık sık ziyaret eder. Fırıncının Leo'ya göre daha çok parası vardır ve onun güzelliği için para harcayabilecek durumdadır. Kadın bu arayışlar içerisinde kendisini anneden çok bir fahişeye benzetmektedir. Başka insanların kendisi hakkındaki düşüncelerini önemsemez. Sonunda fırıncıyla birlikte yaşamaya karar verir, böylece kira vermek zorunda kalmayacak ve çalışabilecektir. Ancak bunun da elbette bir bedeli olacaktır. Fırıncı onu rahat bırakmayacak payına düşeni isteyecektir. Romanda Frau Brielach, çocuğu olmasına rağmen evlilik dışı ilişkilere giren ahlaksız bir kadın olarak resmedilmiştir.

Martin'in annesi Nella ise eğitilmiş bir kadındır ve kendilerine yetecek parası da vardır. Yaklaşık 10 yıldır savaşta kaybettiği kocası Rai için yas tutmaktadır. Nella çok üzgündür ve kendisini yalnız hissetmektedir. Onun istediği tek bir erkektir ve o da savaşta ölen kocası Rai'dir. Onun için yaşadığı günün önemi yoktur, o daha çok geçmişin hatıraları ile yaşar. Nella sonsuza kadar ölümüne sevip yokluğuna alışmadığı kocası Rai'yi kalbinde saklamaya kararlıdır. Kocasından bir hatıra olan oğlu olmasına rağmen hayatı çekilmez ve anlamsız bulur. Nella ayakları üzerinde durmakta zorlanmakta ve çalışıp para kazanma gibi bir derdi olmadığı için de boş zamanlarını sürekli düşünerek geçirmektedir. Günleri bir hayal dünyasında gerçeklikten çok uzak geçmektedir.

Nella, annesi ve aile dostları olan Albert ile birlikte ikamet etmektedir. Albert, Nella ile evlenmek ister, ancak sevdiği için değil ona destek olmak için. Nella, Albert'in evlilik teklifini reddeder ve artık evlilik düşünmediğini, kocasının dışında başka bir erkeğin karısı olmak istemediğini, bir daha dul kalmak istemediğini ve başka bir çocuk istemediğini şu sözcüklerle dile getirir: "Heiraten sagte sie – will ich nicht mehr. Darauf fall ich nicht mehr rein (...) – Ich bin einfach nicht geeignet, eine Witwe zu sein – und ich möchte keines anderen Mannes Frau sein als Rais, und ich möchte keine Kinder mehr haben ..." (Böll 1968: 76).

Nella acılarını unutabilmek için değil aksine acılarının tadını çıkarabilmek için günlerini kahve ve sigara içerek geçirir sadece. Yazar, Nella figürü ile savaş sonrası kaybolan kadınları anlatır. Kocalarının savaşta ölmesiyle tüm enerjilerini ve umutlarını yitiren ve yaşam coşkusunu kaybeden bu yitmiş kadınlar bir daha kendilerini toparlayamazlar. Hayattan bir beklentileri kalmaz çünkü savaş hepsini alıp götürmüştür. Davranışları günden güne değişen Nella bir anne olduğunu unutmamıştır. Bunun dışında Nella kocasının ölümüne sebep olan adamı da bulmak ister, ondan hesap sorabilmek için. Ancak onunla karşılaştığında hiç de öfkelenmez, aksine sıkılır ve hiç bir şey duyumsamaz.

Heinrich Böll, "Haus ohne Hüter" adlı romanında kullandığı Nella ve Wilma figürleri ile savaş sonrası kadını resmetmiştir. Onların acılarının en önemli kaynağı evlerinin bekçisi olan kişinin artık hayatta olmayışı ve yanlarında bulunup kocalık ve babalık yapamayışıdır. Nella ve Wilma farklı sosyal çevrelere ait, sosyo kültürel yapıları farklı iki kadındır. Bu iki kadının ortak özelliği ise her ikisinin de toplumda kaybolmuş kimlik bunalımı çeken tipler olmasıdır. Kadınlık aynı zamanda çocuklarına annelik yapabilmektir, onlara örnek olup eğitebilmektir. Kadın bunun yanında eştir ve kocasına yaşam boyu destek olur. Bu kadınlar artık eş olma pozisyonlarını kaybetmiş, sadece annelikleri kalmıştır. Savaş sonrası ortamda hayata tutunma çabası Wilma'da çok daha fazladır. Nella tüm imkânlarına rağmen kaybedenlerdendir, ancak Wilma'nın durumu pek hoş görünmese de en azından çabalayarak yaşam mücadelesi vermektedir.

Eserdeki kadınların ikisi de güzel görünümlü ve çekicidir. Özellikle de Heinrich'in annesi Wilma, cinsel bir objeye indirgenerek toplumun gözünde adileşen bir kimliğe bürünmüştür. Eserde her iki çocukta annelerinin durumunun farkındadır ve Heinrich cinselliği hatırlatan sözcüklerden nefret eder, özellikle de birleşme anlamına gelen "Vereinigung" kelimesinden. Romanda cinsellik, sevgiyi küçük düşüren bir kimliğe bürünmüştür. Wilma bariz bir biçimde cinsel kimliği ile ön plana çıkarken, Nella ile evlenmek isteyen Albert de sevgiden yoksundur. Kadınların ise sevgiye ayırabilecekleri ne zamanları ne de güçleri kalmıştır. Eserde yeni bir evlilik Nella için para olmadığı gibi mutluluk da vaat etmez, ancak Wilma için yeni bir evlilik maddi imkân anlamına geldiği için sevgiden yoksun bir birliktelik de olsa bir kurtuluştur.

Romanda dikkat çekilen başka bir nokta ise sınıfsal farklılıktır. Örneğin Martin'e okulda diğer çocuklara göre daha iyi davranılmasının nedeni, annesinin zengin olmasıdır. Kadınların yaşam biçimini belirleyen en önemli etken sahip oldukları para miktarıdır. Eserde paraya önem vermeyen tek figür Albert'tir. Albert akıllı ve yardım sever yönüyle savaş sonrasında ender rastlanan kişiliği olarak çıkar ortaya. O, Nella'nın nasıl bir yapıda olduğunu bilmesine rağmen, ölen arkadaşı Rai için iyi bir şeyler yapmak ister ve sevmediği halde Nella ile evlenmek ister.

Yazarın kadın kahraman kullandığı bir diğer romanı da "Gruppenbild mit Dame" (1971) adlı eseridir. Bu roman "Haus ohne Hüter"den on yedi yıl sonra yayımlanmıştır ve savaş ve savaş sonrası bir kadını konu alır. Böll'ün birçok eserinde olduğu gibi bu eserinde de başkişi Leni Gruyten daha sonra Leni Pfeiffer adını alacak olan 48 yaşında bir kadın karakterdir. Anlatıcı kişi, Leni'yi tanımak için çok farklı sorular yönelir. Ve böylece bir anlamda onun bir resmini koyar ortaya. Bu resim aynı zamanda dönemin kadınlarını temsil eden bir semboldür. Romanın adı da bu nedenle "Gruppenbild mit Dame" şeklindedir. Anlatıcı böylece kadının yanında diğer bireylerle birlikte toplumun kimliksel özelliklerini ortaya koymuştur.

SONUÇ

Savaşın gerçeklerini ve savaşın neden olduğu toplumsal yıkımı anlatmayı ahlaki bir görev sayan Heinrich Böll sadece Batı Almanya'da değil aynı zamanda Doğu Almanya'da ve diğer ülkelerde de okunan bir yazar olmuştur. Böll eserlerinde Almanya'yı savaşa sürükleyen nedenler üzerinde durmaz, kanlı sahnelere yer vermez ve büyük işler başarmış kahramanlar da yaratmaz. Onun kahramanları cephede ölüm korkusundan titreyen, âşık olan, kaderi başkalarının ellerinde olan basit askerdir ya da evli-çocuklu, işsiz sıradan bir ev kadınıdır. Böll eserlerinde diğer birçok yazarda olduğu gibi mizahi unsurlara pek yer vermez, bakış açısı realist olduğu için karamsardır. Yazarın bu ruh hali karakterlere de yansdığından genelde melankolik, umutsuz, kötümser, çekingen, ölüme her an hazır ve kaderci tipleri tercih etmiştir.

Eserleri her ne kadar ağırlıklı olarak savaş temasını ele alsada, örneğin "der Zug war pünktlich" ve "wo warst du Adam?" kitaplarında olduğu gibi, arka planda sevgi, aşk ve dini değerler kendisini hep hissettirir. Sevgi ve din savaşın karşıtı olan değerlerdir ve insan savaşın acılarını ancak sevgiyle ve sonsuzluk inancıyla yenebilir. Böll'ün eserlerindeki aşk ilişkileri de düşündürücüdür, çünkü bu tür ilişkiler genellikle birbirine karşıt ve düşman olan toplum bireyleri arasında yaşanmaktadır. Yazarın dönemin siyasi yapısına karşı koyduğu tavrı doğrudan dile getirmeden, eserlerinde bir Alman askerine Polonyalı bir hayat kadını ya da bir Yahudi ile aşk yaşatması onun ince zekâsının bir göstergesidir. Yazarın kitap isimlerine bakıldığında ise sembolik ifadeler kullandığı görülmektedir. Örneğin "der Zug war pünktlich" adlı eserde tren, Andreas'ı vatanından, sevdiklerinden koparıp ölüme götüren bir araçtır; "wo warst du Adam?"da ise "Adam" genel olarak tüm insanlığı temsil eden "Âdem"e işaret etmektedir.

Yazım tarzına bakıldığında ise eserlerinin genelinde yazarın sıradan insana seslendiği hissi uyanmaktadır. Cümleler son derece basit, süslü kelimelerden uzak ve zaman zaman da duygusallığa kaçan bir ifade tarzı dikkat çekmektedir. Yazarın eserlerinde güttüğü en önemli amaç ise kendisinin ve savaşı yaşayan neslin yaşadıkları acı ve tecrübeleri sonraki nesillere aktarmaktır. Günümüzde eserleri halen birçok dile çevrilen Böll Alman edebiyatının en sevilen yazarları arasında kalmaya devam edecektir.

SUMMARY

Böll has earned a worldwide reputation among post-war German writers and has become the most readable writer of his time. The writer, who writes essays, stories, novels and radio plays, has also dealt with translation activities. His first thoughts and impressions of the war are seen in his letters to his family, his fiancée and later to be married to Annemarie. Post-war education, working as a non-profession, and trying to hold on to life, as in other German citizens, the postwar warfare gradually adapts. His first works are published in these years. In his early writings he speaks of the absence of post-war Germany and the political crisis he is in. The women and children most affected by the war describe the difficult situation they are in. Böll heroizes them by manipulating the victims of war, not war heroes and heroism.

In the novels of Böll, the event is usually taken in different parts, and the narrator can change in each chapter. For example, the first and the most popular novel of the Bible, "Wo warst du Adam?" (1951), consists of nine short stories. The character Feinhals is the "o" narrator (Erzähler), and sometimes the main character is sometimes also a helpful figure. Another work of the author "Und sagte kein einziges Wort" consists of 13 parts and I used narrator. In this work, which uses the inner monologue technique, events are sometimes given from the woman, sometimes from the husband's mouth. In this work, the author gave the events from two different perspectives. Reading the same events from two different perspectives adds depth to events. In "Haus ohne Hüter", one of the author's most popular works, the event is given in 22 chapters from five different characters. The lecture technique is a dialogue, for example, in "Und sagte kein einziges Wort" while "Haus ohne Hüter" is a monologue. The narrator (Ich-Erzählform) was used in the work "Ansichten eines Clowns" where the author handled the alienation theme. Hans Schnier, who is the main character in the play, has the ability to get the smells of those on the phone over the phone.

The language of Böll is simple, simple and selfless, but it is also known that the choice of words is highly economical. Her heroes are very ordinary people and use daily language. It is seen that the author is reused too much when it is handled in terms of the work style. The repetitions take the reader to the point where the author wants to pay attention, and the reader focuses only on that point after a while. Warfare is handled in all genres in literature and takes place in all nations' literature without exception. Friedrich Schiller's "Wallenstein", published in 1798, also deals with the battlefield. In this work, which was first taken in the form of prose, but later converted into verse form, the soldiers are very satisfied with the war. The civilians are crushed, but the soldiers live on better terms. Wallenstein also revealed relations that lived in the war period at the same time. However, especially in the German Literature, when it comes to the battle theme, I and II. World Wars is understood. World War I, which started in 1914 and ended in 1918, was thought to be the greatest destruction of history at that time. The World War was the greatest catastrophe seen in human history. The war, initiated by the German government and taking place between 1939 and 1945, ended the lives of some 60 million people. These wars are reflected in the literature of many nations, as world wars are not just about Germany but the whole world. For example, William Styron's "Sophies Entscheidung" of the USA and Thomas Michael Keneally's "Schindlers List" of Australians stand out as the most famous of them. In these works, the destruction of war and the irony of how many people can be killed in the shortest time by investing in war technology is explained.

Heinrich Böll tells of his departure from his hometown of soldier Andreas, who was the main character in the first work "Der Zug war pünktlich" and going to the front to Poland. The work begins with a train journey, and the train continues to stay in the center of the novel for a longer period of time. Andreas notes that he does not want to die by realizing that his journey is a little closer to death at any moment. When taken in the symbolic dimension of the train, which is

also included in the title of the work, it assumes the identity of a car leading to the head of the chief or death. From the moment he arrives on the train, everything about the future for Andreas disappears, meaningless. It is a fear that only the kilometers that the train has taken and the closer you are to death per kilometer. The sentiments of this soldier who leaves his motherland to the front are filled with fear, despair, pessimism and uncertainty.

Another work by the Böll that deals with the warfare is the story "Das Vermächtnis". This story, which he published in 1948, is one of the first books his writer received after the war. In the work I use the narrator, the narrator is a regular soldier, and in almost all the work a letter he received is in the center of the emulation. II. In the work on the conflict between the soldiers in World War II, Wenk wrote a letter to the Lieutenant Schelling, saying that they were doing for the soldiers during the war. Even three years after the end of the war, Lieutenant Schelling is absent. Captain Schnecker who witnessed his death and Wenk, his servant, are the ones who know the truth. The Wenk letter tells how these events led to the death of your throne in 1943 in Normandy and Russia.

Another work that deals with the battle of the boulder is "Wo warst du Adam?" In this anti-war work, the adventure from the front to the house of the soldier named Feinhals, an architect in civilian life, was dealt with. The romanized version of the episodes depicts the withdrawal of German troops from Romania and Hungary. Feinhals is a 32-year-old soldier in battlefields for four years. In this novel, the writer who expressed the meaning of the war, has received his work in nine sections. In the stories, it is seen that human figures are included in every segment from the most popular to the highest. As Feinhals goes across the reader in each episode, he tells the story of many more characters crossing it. The novel becomes an interpreter of German soldiers' inner voice from beginning to end. This inner voice often says bad things, but they are only obliged to perform the task assigned to them. This duty is utterly insignificant for them and they always feel the fear of being close to death and their lives are in the hands of the officers who are in a sense early on. It is very meaningless that they are in the hands of one man's fate because they are created as a German man and the creator asks them to live, but because of the meaningless and unnecessary incident called war, they can now have to die to fulfill one's requests.

The borders have often played out conflicts in the social order. In fact, these unpleasant events are not only in Germany but also in every society. When post-war problems are assessed, it is seen that women have the biggest problems because women have to deal with both their children and their fathers, and also have to deal with themselves and solve the problems. The problems that the Böll expresses about women maintain their validity even in 2000's years. The author paints a post-war woman's portrait from 1950s to 1970s..

KAYNAKÇA

- BÖLL, Heinrich (1968). *Haus ohne Hüter*. Berlin: Im Verlag Ullstein GmbH.
- BÖLL, Heinrich (1995). *Leben & Werk*. Köln: Heinrich Böll-Stiftung.
- BÖLL, Heinrich (2001). *Briefe aus dem Krieg 1939-1945. (Band II)*. Köln: Kiepenheuer & Witsch.
- BÖLL, Heinrich (2005). *Das Vermächtnis*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & KG.
- BÖLL, Heinrich (2007). *Wo Warst Du Adam?* München: Deutsche Taschenbuch Verlag GmbH & Kg.
- DURZAK, Manfred (2002). *Die deutsche Kurzgeschichte der Gegenwart. Autorenporträts, Werkstattgespräche, Interpretationen. Dritte erweiterte Auflage*. Stuttgart: Königshausen & Neumann.
- KOÇ, Yılmaz (1997). "Doğu Alman Edebiyatı ve Karanlıkta Ağlamak". *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* (11): 25-36.
- MAIER, Hans (2007). "Adenauer in der Nachkriegsliteratur". *Die Politische Meinung* Januar. Nr. 446: 38-44.
- NÄGELE, Rainer (1976). *Heinrich Böll. Einführung in das Werk und in die Forschung. Literaturwissenschaft*. Frankfurt am Main: Athenäum Fischer Taschenbuch Verlag.
- PASCAL, Roy (1988). "Sozialkritik und Erinnerungstechnik". In *Sachen Böll Ansichten und Einsichten*. Marcel Reich-Ranicki. München: dtv63-69.
- ŞAHİN, Veysel (2014a). "Sabahattin Kudret Aksal'ın 'Soyut Oda' Adlı Öyküsü Üzerine Bir İnceleme". *JASSS-International Journal of Social Science* Summer II (26): 385-404.
- ŞAHİN, Veysel (2014b). "Ferit Edgü'nün 'Yolcu' Adlı Küçürek Öyküsünde Yurtsuzluk İtkisi". *ASOS Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2): 234-242.